

3 x GRIŠKOVETS EHK AVANEMINE KILDUDE KAUDU

IREENE VIKTOR

Jevgeni Griškovets, „Samal ajal”. Tõlkija, lavastaja ja esitaja: Priit Ruttas. Kunstnik: Peeter Krosmann. Esietendus 30. VI 2008 Tartu kultuurikeskuses Athena.

Jevgeni Griškovets, „Linn”. Tõlkija: Tiit Alte. Lavastaja: Lembit Peterson. Kunstnik: Andri Luup. Osades: Anneli Tuulik, Marius Peterson, Lembit Peterson, Kristo Toots ja Helvin Kaljula või Tar-mo Song. Esietendus Theatrumi saalis 7. VI 2008.

Jevgeni Griškovets, „Vene rännumehe ülestähendused”. Tõlkija: Jaan Ross. Lavastajad ja kunstnikud: Ott Aardam ja Mart Aas. Muusikaline kujundus: Tõnis Leemets. Osades: Ott Aardam, Mart Aas ja Tõnis Leemets. Tartu Uue Teatri esietendus 9. VIII 2008 Genialistide Klubis.

Teatriaasta 2008 pani vähemalt kolmel korral peegli vaataja ette, pakkudes siirast äratundmisrõõmu ning piinliklõbusat samastumisvõimalust. Jevgeni Griškovetsi tekstide mitmekordne jõudmine eesti lavale väärrib südamlukku tänu. Selle vene nüüdisdramaturgia suurkuju teosed on oma humaansuses universaalsed, käsitledes intiimseid üldinimlikke teemasid. Lõpetatust eitava, lennukalt lihtsa, kordustest ja katkestus-

test lopsaka keelekasutusega pakuvad Griškovetsi näidendid värskendavalt avameelset vaheldust teatrimaailma tinglikku selgust täis tekstidele. Tema tegelastes pole midagi kangelaslikku, midagi suurejoonelist, nad on ületanud igasuguse teatripärase liialduse, eemaldudes isegi argirealistlikust narratiivsusest. Me näeme laval inimesi luubi all, seisundeid, mis on tavaelus küll igapäevased, kuid liiga isiklikud, et neid avalikustada; kuuleme mõtteid, mis võivad tunduda naeruväärsed, aga on seda tõesemad. Griškovetsi tegelased sünnivad hetkel, mil viimane tilk langeb karikasse, mil kriis on uksest sisse astunud ja inimene, selle asemel et iseenda eest jätkuvalt pead liiva alla peita, jõuab selles tupikus senise elu mõttetuse äratundmiseni.

Kõige abstraktsemal kujul avaldub see olukord Priit Ruttase lavastuses „Samal ajal”. Teadvusevoolu meetodi kaudu jõuavad vaatajani esmapilgul seostatud heietused rongidest, mis sõidavad sõlmjaamadesse, et sealt tagasi pöörduda; Gruusiast, kus elavad kõige sõbralikumad kaunilt laulvad inimesed; pompossetest sõjafilmidest, emotsioonitust millenniumivahetusest jne. Ühtäkki hakkavad aga sellest segasest monoloogist kooruma tähendusrikkad mõtted

„Samal ajal”.
Preet Ruttas.
Fotod Preet Ruttase
erakogust

kentsakatest tingimustest, millel püsib maailmakord, veelgi kummalisematest eeldustest, mis me seame iseendale, ning soovunelmad, millest saab toitu hinge alaline rahutus. Ruttase tegelaskuju püüab meeleheitlikult inimorganismi siseelundkonna skeemi või ekspressiivse lauluimiteerimise kaudu publikule neid teadmisi selgitada, et kergendada seda tajumiskoormat, mis rube kogu aeg tema minapilti.

„Vene rännumehe ülestähendustes” kujutatakse kahe sõbra kohtumisi, nen-

de tundelisi vestlusi, teineteisest möödarääkimist, mõistmist ning mittemõistmist. Üks, nimetame teda kunstnikuks (Mart Aas), on olemuselt ekstravertne optimist, teine, haritlase tüüpi tegelane (Ott Aardam), on pigem introvertne pessimist. Ühele meeldivad lapsepõlvest tuttava kuurordi Sotši rāpased tänavad ning viletsa toiduga restoranid, teise jaoks olid need juba noorena vastumeelsed. Üks naudib palaval päeval õlle joomist, teine kurdab etteruttavalt sellele järgneva peavalu üle. Lobisemisele

kalduv pikajuukseline, lohvakates riie-tes kunstnik laidab taktitundetult semu lõputuid rännakuid Euroopasse; tasasem, viisakama, korrektsema välimusega haritlane ei suuda aga leppida muretu meelelaadiga sõbra kodumaa-armastusega. Nende dialoogides kangastub sõpruse käänuline teekond, tolerantsuse raske õppetund.

Lembit Petersoni „Linnas” on vaatluse all juba konkreetsem olukord – ühe tavalise mehe kõikehõlmav keskeakriis. Enda sisemusega ummikusse jooksnud Sergei (Marius Peterson) ei leia rahu enam ei ööl ega päeval, ei tööl ega pereelus. Kui telefonist saab ebaviisakas sissetungija ning pinisevast sääsest halastamatu orjastaja, siis võib aimata, et selle mehe maailm on segi paiskunud. Ta on kindel, et keegi ei suuda teda tema kimbatuses mõista. Tajudes oma senise elu tühisust, tunneb ta vajadust uue keskkonna järele, mis päästva õlekõrrena võiks kaasa tuua ka seesmise stabiilsuse.

„Linn” koondab kahe eelmise teksti elemente, sisaldades sarnaselt „Sama ajaga” kurbnaljakaid mõtisklevaid monoloogide ja ka sõpradevaheliste keeruliste suhete lahkamist nii nagu „Vene rännumehe ülestähendustes”. Sergei ja tema sõber Maks (Kristo Toots) ning Aardami-Aasa kujutatud sõbrad meenutavad omaaegse multifilmi „Ah! ja Oh!” tegelasi, kellest esimene suudab igast olukorrast entusiastlikku rõõmu tunda, teine aga leiab alati võimaluse milleski pettuda. Maks ei ole küll sama elavaloomuline kui Aasa kunstnik, pigem flegmaatiline ja kohmetu olekuga, kuid temagi suhtub probleemidesse muretult, säilitades huumorimeele ning nähes läbi ka Sergei mõnulemise oma kannatustes, tema vajaduse tunda end kriisis erilise ja ainulaadsena.

Lisatasandina on „Linnas” sisse toodud abikaasade pingeline suhe, mida aga konkreetsetes lavastustes kujutatakse

kahetsusväärset ühekülgsena, nimelt näib Sergei ja Tatjana abieli olevat kõike muud kui õnnelik. See mulje tekib eelkõige Anneli Tuuliku apaatselt vinguva naise rolli tõttu, mis jätab vähe ruumi tegelaskujule kaasatundmiseks ning pakub liiga proosalist tõlgendust mehe kriisile – pole ime, et Sergei alaliselt viriseva naise kõrvalt paremat elu ihkab. Kuid Griškovetsi tekstist võib järeldada, et mehe sisepinge põhjused on hoopis sügavamad ja keerulisemalt sõnastatavad. Seesugust hingevalu iseloomustabki selgete põhjuste ning lihtsate lahenduste puudumine.

Vaatamata ühistele teemadele on kolme lavastuse näitlejate rollilahendused väga erinevad, kuigi samastumise rõõmu pakub vaatajale neist igaüks. Enim üllatab Priit Ruttase lähenemine, kelle monoloogis puudub näitlejalik etteaimatavus, mõjudes seetõttu kõige loomulikuma ning vahetumana. Tema rahulik, pehme kõneviis, millest kumab läbi ääretu kurbus, loob saali ning lava vahel usaldava õhkkonna, tema kõhnus ja loidus tekitavad kaastunnet. Professionaalseim ja terviklikem on Marius Petersoni osatäitmine. Roll on üles ehitatud peenekoelistele detailidele: pidevalt pinges ja küürus kehahoiak, stressist tekkinud hingamisraskused, ärevusele viitav sõrmede ragistamine jms. Iga liigutus, näoilme, sõna näib olevat läbi mõeldud, selles lavakujus pole midagi puudu ega midagi üleliigset. Aardami-Aasa tandem loob efekti eelkõige kahe tegelase teineteist täiendava vastandlikkusega. Aardami haritlane on juba tema varasematestki rollidest tuttava joonisega: melanhoolne, heasüdamlik, pisut närviline, aga väliselt siiski vaoshoitud. Aasa kunstnik on kehaliselt aktiivsem, vehib kätega, ei püsi paigal, silmad vilavad närviliselt siia-sinna.

Kõigis kolmes lavastuses on läbivaks jooneks tegelaste mõttemallide muutumine, endise maailma kildudeks puru-

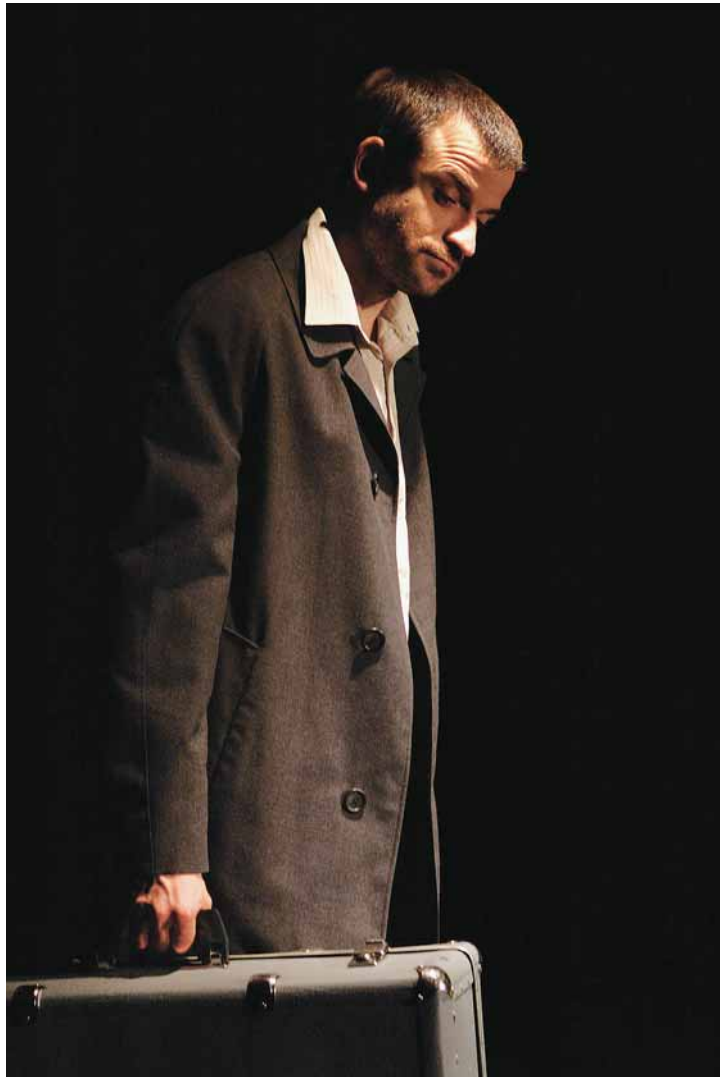

„Vene rännumehe ülestähendused”. Ott Aardam ja Mart Aas.
Kaarel Nurga foto

nemine — nad mõistavad, et vanaviisi jätkata pole enam võimalik. Sellest tuleneb igatsus saada ära lootuses, et kusa-gil kaugel võõras kohas on parem kui siin tuttavlikkusest küllastunud argi-ümbruses, lootuses, et mässav meel ning ängistusest vaevatud hing saavu-tavad nõndaviisi põgenedes rahusei-sundi. See olukord halvas juba Tšehho-vi-aegseid tegelasi ja on liigagi tuttav tänapäeva inimestele. Nii ihkab Ruttase meeskuju romantilisse Gruusiasse, kus sealsed elanikud laulaksid talle rõõmu-laule, armastaksid teda, kohtleksid suu-riima külalislahkusega. Marius Peterso-ni Sergei kogu rabelemine põhineb ära-sõitmissoovil teistsugusesse linna, teise paika, näiteks eksootilisse Argentinasse. Ott Aardami haritlane on läbi sõitnud maad ja ilmad, igast paigast kaasas sele-tamatu tüdimus, kuid samas ka jätkuv soov reisida veel ja veel, sest kodulinna

tuntud tänavad rõhuvad endiselt. Ta on sattunud hingeärevusest tulevasse kin-nisesse ringi, reisib selleks, et unustada kodu, ja pöördub koju tagasi selleks, et unustada pettumusterohke reis.

Kõigis neis näidendeis on retklemi-sega seotud kujundid kesksel kohal. „Linnas” näidatakse kohe alguses su-madani hoidvat tardunud varjufiguuri, stseenide vahel sehkendab aga laval rin-gi mängujuht (Tarmo Song), kes kannab alati kaasas mahukat kohvrit, mis sisal-dab järgnevateks pildikesteks vajalikku butafooriat. Näidendis „Samal ajal” ri-puvad laes erikujulised paberlennukid, mis vajadusel puhuri abil lendlema pan-nakse. Viimases kasutatakse lennujaa-ma kärusid meenutavaid kohvertoole, milles samuti leidub lavategevuseks tar-vilikku pudi-padi. Lisaks läbivad lava lõputusse kaugusse suubuvad helenda-vad maanteetriibud.

„Linn”.
Marius Peterson.
Harri Rospu foto

Lavastustes kasutatud muusika rõhutab nostalgilist, igatsevat atmosfääri. Rännumehe elavaid dialooge ilmes-tavad Tõnis Leemetsa esitatud nukrad lood ansamblitelt DDT, Kino, Akvarium jt. Muusikast saab kaasaraäkiv osapool, mis väga tugevalt mõjutab lavastuse vastuvõttu, illustreerides tegelaste hingevalu rohkem, kui see huumoriga piki-tud stseenidest välja paistab. Priit Rutta-se muusikavalik alates hispaania estraaditähel Raphaeli melodramaatilisest „Ave Mariast” kuni vene tütarlastebän-

di Serebro südantlõhestava „Dõšini” ei jäta ruumi eeldatavaks irooniaks, vaid süvendab hingelist hõllandustunnet. Marius Petersoni helikujunduses kasu-tatud Dino Saluzzi traditsiooniliselt tur-valisena kõlav lõõtspillimuusika toimib erudeeritud kõrvalpilguna, pakkudes lootuskübet kriisist väljatulekuks.

„Vene rännumehe ülestähendused” ja „Samal ajal” mõjuvad – lisaks teksti koomiliselt ehedatele mõtterännakute-le, näitlejate vahetule mängule ning emotsionaalsele muusikale – intiimse-

na ka oma ruumivaliku poolest. Mõlemat lavastust mängiti Genialistide Klubile kuulavas endises lagunevas spordihoones, kus piiri lava ning saali vahel pole, näitlejad tegutsevad vaatajatest käega katsutavas kauguses. Kulunud, räämas võimla sulab hästi kokku Griškovetsi tegelaste rusutud olekuga. Priit Ruttase lavastatud ja Peeter Krosmani kujundatud teoses hakkab ruumi keskel asuv korvpalliplatsi keskring ootamatult kaasa mängima, tähistades kordustest ja rutiinist tulvil inimelu. Vaatamata sellele, et Ruttas viibib laval üks, suudab ta täita suure kõrge ruumi oma olemuse ning liikumisega nii, et see ei tundu tühi ega lage. Esemeid on vähe: lava keskel seisab üks kulunud puittool, paremal nurgas asetseb tudisev nagi, tagapool paikneb lai mikrofoniga poodium. Ruttas ei liigu palju ringi, kuid kui ta seda teeb, kasutab ta ära kogu ala. Stseenides, kus ta paigal istub, ei muutu ruumi tühjus samuti häirivaks, sest ta suudab harjumatult loomuliku olekuga kontsentreerida vaataja pilgu iseendale.

Sama ei saa väita Aardami-Aasa kahasse loodud ruumikasutuse kohta. Esemed – laud ja kohvertoolid – on paigutatud lava keskele, nende asetus lavastuse jooksul ei muutu, seega koonduvad näitlejate liikumisraadius püsivalt ühte paika. Kuigi „Vene rännumehe ülestähendused“ on *black-box*’iliku läheduse tõttu samuti intensiivne, jätab kasutamata ning varjamata ruumiline tühimik puuduliku mulje.

„Linna“ hall, metalne kujundus (Andri Luup) tekitab lava ja saali vahel kohe distantsti. Lava ümbritseb metallkonstruktsioon, keskel asub tuhkjas kast ning tagaplaanil suur klaasaken, kuhu projitseeritakse linnamelu kujutised: kraana, liiklust täis maanteed, eklektilised ehitised jms. See rõhutab linlikku külmust, steriilsust, läheduse puudumist. Ebamugavustunnet lisavad kõrvalukustavad argihelid: vee sulisemine,

ehitus- ja liiklusmüra. Kõik kolm lavastust kasutavad kujunduses minimalistlikku ning tinglikku lähenemist. „Linna“ näidatakse sellega välise keskkonna talumatu surve avaldumist inimese siseelule, ülejäänud kahes süveneb aga nappuse kaudu publiku ja näitlejate vaheline lähedus.

Griškovetsi tegelased vajavad avanemiseks killustatust, mõttemugavuse lõhkumist. Tema laialivalguvad tekstid peidavad endas igapäevaelust tuttavaid pildikesi, kõigile omaseid arutluskäike, imestust asjade seisu üle. Kuid selleks, et vaataja tajuks laval tõepoolest iseenda peegelpilti, peab näitlejatöö olema tundlik ja tabav, et ilma liialdusteta, tegelast heroiseerimata tuua esile kahtlustes vaevlev inimene kõigi oma vigadega, suurte murede ja väikeste rõõmudega. Ning seda on saavutanud nii „Linna“, „Vene rännumehe ülestähenduste“ kui ka „Samal ajal“ loojad.

IREENE VIKTOR (sünd. 25. X 1983) on lõpetanud 2007. aastal Tartu Ülikooli teatriteaduse ja eesti kirjanduse erialal bakalaureusetööga „Teksti ja lavastuse suhe Tiit Palu lavastustes „Mis värvi on vabadus“ ja „Väike Illimar““ ning jätkab õpinguid teatriteaduse magistrantuuris interkultuurilise teatri teemal. Teinud kaastööd väljaannetele *Sirp* ja *Baltoscandal*.